

(Dini İçerikli) Halk Anlatılarında Ebeveynin Evlat Sevgisi ile İmtihani*

Dr. Bora YILMAZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi (boraylmz@mynet.com)

Özet

Çocuk sahibi olmak, her anne babanın en ulvi arzularından biri olmakla beraber, aile müessesesinin de en tatlı meyvesi ve en güzel neticesidir. Bu nedenle anne babalar çocuk sahibi olmayı çok arzulamışlardır. Eğer ki çocuk sahibi olamıyor iseler farklı çözüm yollarına başvurarak bu arzularını gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Lâkin kadim halk irfanının “bir şeyden mahrum olmanın en büyük sebebi o meselede aşırı hırs göstermektir” şeklinde veciz bir şekilde ifade ettiği gibi, çocuk sahibi olma duygusu aşırı bir istek, heves ve hırsa dönüştüğü takdirde bu konunun bir imtihan vesilesine dönüştüğü görülmektedir.

Sosyolojik ve psikolojik yönleri de bulunan çocuk sahibi olma arzusu ve sonrasında bunun ebeveyn için bir imtihan vesilesi olma denklemi, halk anlatıları içerisinde yer yer karşılaşılan bir motiftir. Bu noktadan hareketle bu çalışmada halk anlatıları içerisinde çocuk sahibi olmayı arzulamak, neticesinde bunun bir imtihan meselesine dönüşmesi ve halk anlatılarında bu meselenin nasıl ve ne şekilde ele alındığı incelenecek ve çözümlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halk anlatısı, evlatla imtihan, çocuksuzluk motifi

The Challenge of Parents With Their Child's Love in (Religious) Folk Narrations

Abstract

To have a child is the most lofty desire, the most beautiful fruit and the best result for every parent. Therefore, parents have a lot of desire to have children. Every parent have tried to realize their desire (to have a child) by applying to different solutions. However, it have been observed that extreme desire and excessive ambition to have a child turns into a test subject throughout life. This situation is stated by apothegm of ancient folk's insight that “the biggest reason to be destitute of something is to make excessive ambition on this subject.” Desire to have a child and following situations (turning into a test subject for parents after having a child) which have also sociological and psychological aspects are frequently encountered motifs in folk narrations. From this point forth, in this study we will analyze and try to solve how folk approach and discuss this issue (desire to have a child and than turning into a test subject for parents after having a child) in folk narrations.

Keywords: Folk narrative, Testing parents with their children, The Motifs of Childlessness

* Bu çalışma “I. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Konferansı - İnsan ve Toplum Bilimleri (IBAD-2016) sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

İnsanlık tarihinin her sürecinde “aile” toplumun temel taşı ve çekirdeği olarak görülmüştür. Evlat sahibi olmaya akrabalık müessesesine ve soya sopa güç kazandırma gibi anlamlar yüklenmiştir. Doğan her çocuk sadece anne ve babayı değil akrabaları, komşuları, soyu ve sopyu da sevindirmekte ve ilgilendirmektedir. Çünkü her doğum ailenin sayısını artırmakta ve güçlendirmektedir. Özellikle dar bölgelerdeki küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler nüfuslarının çokluğu ve etkisi oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. Bu noktadan hareketle özellikle ataerkil aile yapısına sahip toplumlar içerisinde oğul büyük bir öneme sahiptir. Çünkü bu toplumlarda soyun devamını sağlayan ancak erkek evlat yani “oğul” dur. Erkek çocuklara verilen önem tarihi süreç içerisinde nesilden nesile aktararak, geçmişte olduğu gibi günümüz Türk toplum yaşantısında da etkinliğini sürdürmektedir (Koca&Uğurlu 2010: 1).

İlk çağlardan beri insanlığın meşgul olduğu konulardan birisinin de “çocuk ve çocuksuzluk”un olmasının sebebi olarak, insan neslinin devamında çocuğun gerekliliği bu durumun temel gerekçesi sayılabilir. Fakat çocuk sahibi olma meselesinin insanlığı meşgul eden bir konu olması sadece bu gerekçeyle açıklanamaz. Hem kutsal kitaplarda hem de mitlerde yer alan bilgiler çocuğun varlığı ya da yokluğunun daha geniş ve farklı sebeplerle izah edilmesini zorunlu kılar. Özellikle kutsal kitaplarda çocuğun varlığı Yaratıcının insanlara verdiği bir nimet ve lütuf olarak takdim edilir. Kutsal kitapların aktardıkları ve mitlerdeki anlatılanlar, çocuğun Yaratıcının lütfu olarak ele alındığını işaret etmektedir. İnsanların yaratıcı ile ilişkilerinin olumlu ve olumsuz boyutları neticesinde çocuk ya da çocuksuzluk motifi işlenmektedir. Böylece çocuğun varlığı ebeveyn açısından bir nimet olarak sayılmıştır. Yaratıcının bu ikramına ulaşanların Yaratıcıyla iyi ilişkiler içinde olduğu, çocuğu olmayanların ise Yaratıcı tarafından sevilmeyen ve dışlanmış kişiler olduğu düşüncesi yaygındır. Çocuk sahibi olma isteği çeşitli şartlarla sınırlandırılmıştır. Çocuğun varlığıyla alakalı bir diğer mesele de yalnız ona sahip olamamanın arkasında yatan günah düşüncesi değil aynı zamanda çocukların toplumlarının değer yargılarıyla uyşamamalarının arkasında da anne ve babalarının günahının yatıyor olması düşüncesidir. Bununla beraber çocuğun sadece varlığı değil mahiyeti de insanları meşgul eden önemli meselelerden biridir (Sayar 2015: 68-69).

Çocuk ve çocuk sahibi olma bütün halk kültürleri için o kadar önemli olmuştur ki insan hayatının başlıca üç önemli geçiş döneminden biri olarak kabul edilmiştir. Bunlar: doğum, evlenme ve ölümdür. Her biri kendi bünyesi içerisinde bir takım alt bölümlere ve basamaklara ayrılır. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı buldukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır (Örnek 1995: 131). Doğum, yeni bir insan hayatının başlangıcı olması nedeniyle hem

biyolojik hem de kültürel olarak toplumda ve geçiş dönemleri içinde önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü topluluk, soyun ve kültürün devamının sağlanmasına özel önem göstermektedir. Bu önem nedeniyle bütün kültürlerde çocuğun doğumu ile ilgili âdet, inanış ve uygulamalar vardır. Çocuğun doğumu etrafında kümelenen bu âdet, inanış ve pratikler geçiş dönemi olarak milletlerin kültürel kimliklerinin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir. Geçmişten günümüze kadar bu uygulamaların izi sürüldüğünde toplumları millet yapan dinamiklerin detayları etraflıca anlaşılması imkânı bulunacaktır.

Halk Anlatılarında Çocuk ve Çocuksuzluk Motifi

Halk anlatıları olağanı değil olağan dışını anlatır çünkü dikkat çekecek, ilgi toplayacak kendini dinlettirebilecek ve ders verebilecek olan sıra dışı olandır. Bu nedenle halk anlatılarında hem olaylar hem de olayların kahramanı ve kahramanın etrafındakilerde mutlaka bir olağandışılık mevcuttur. Nesilden nesile aktarılacak olan şey sıradan olan değil sıra dışı olandır. Bu tespit çerçevesinde çocuk, çocuksuzluk ve çocukla imtihan konuları da halk anlatılarında olağan dışı, ilgi çekici, ibret ve ders verici olarak işlenmiştir.

Halk anlatıları arasında tanım ve tasnif yapıldığında destanların daha çok millilik vasfı ön plana çıkartılır, milletlerin ideal ve özlemlerinin işlendiği ve bir kahraman etrafında şekillenen bir tür olarak kabul edilir.

Nerin Köse'nin “ ‘Ailenin çocuksuz olması’ meselesi, destanlarda görülmez. Zira henüz konargöçer bir hayat tarzını sürdüren Türk toplulukları, varlıklarını devam ettirebilmek için başta tabiat tehlike ve afetlerinden sonra da diğer topluluklarının saldırılarından korunmak zorundaydılar. Bu sebeple, kadın veya erkek için güçlü insan tipini zaruri kılan bu yaşayış şeklinde dış dünyaya karşı savaşmaktan, cemiyetin iç hayatına ve meselelerine eğilebilmek mümkün değildi.”¹ tespitinin ve ifadelerinin aksine Türk destanlarında “Çocuksuzluk, daha doğmadan, destan kahramanının önemini vurgulamak üzere gelenek tarafından kurgulanır” (Yıldız 2009: 79) ve “Kahraman olağanüstü özelliklere sahip sıra dışı bir insandır. Kahramanın ana rahmine düşmesi veya annesinin hamile kalmasıyla birlikte olağanüstülükler başlar. Çoğunlukla kahramanın anne ve babası hali vakti yerinde olan bir çift olmakla birlikte çocukları olmamasından bizardırlar. Çocuksuzluk veya kahramanın olağanüstü doğuşu olarak adlandırılan bu hal, Türk destan geleneğinde en yaygın olan motiflerden birisidir. Bu durumda olan karı-koca evlat sahibi olabilmek için adak adarlar, yatır, türbe gezerler ve geleneğin öngördüğü pratikleri uygularlar. Bunun sonucunda umumiyetle yaşlı bir kadın olan anne, kahramana hamile kalır.” (Çobanoğlu 2011:341). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere destanlar milli meseleleri işleyen bir tür olmakla beraber kahramanın

¹ Bkz. Nerin KÖSE, “Seyfölmülük Hikâyeleri ve Çocuksuzluk”
http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/nerin_kose_seyfulmuluk_hikaye_cocuksuzluk.pdf
(29.04.2016)

doğumu meselesi destanlarda çok sık karşılaşılan bir motiftir². Çünkü destan kahramanı sıradan birisi olmadığı gibi onun dünyaya gelişi de sıradan olmamalıdır.

Birçok Türk destanında da olduğu gibi Oğuz Kağan Destanı'nda da kahramanın dünyaya gelişi olağandışıdır. Destanda kahramanın dünyaya gelişi “Yine günlerden bir gün Ay Kağan’ın gözleri parladı, bir oğlu oldu. Bu oğlanın yüzü mavi idi. Ağzı ateş gibi kırmızı, gözleri ela, saçları ve kaşları kara idi. Güzellikte meleklerden de güzel idi. Bu oğlan anasının göğsünden bir defa süt emdi bundan sonra bir daha emmedi, çiğ et, aş istedi, şarap istedi, konuşmaya başladı. Kırk günden sonra büyüdü, yürüdü, oynadı. Onun ayağı öküz ayağına, beli kurt beline, sırtı samur sırtına, göğsü ayı göğsüne benziyordu. Bedenin her yeri kalın tüyle kaplanmıştı. At sürülerine bakıp atlara binerdi. Vahşi hayvanları avlardı. Günler, geceler geçti, o bir yiğit oldu.” (akt. Bayat 2006: 271) şeklinde tasvir edilir.

Türk destanlarında çocuksuzluk genellikle dini yorumlarla açıklanır ki bu durum genellikle Yaratıcının ebeveyni cezalandırmış olması bakış açısı ile ele alınır.

Dede Korkut Hikâyeleri içerisinde Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda, Bayındır Han'ın verdiği toyda Dirse Han'ın evladı olmadığı için hor görüldüğü; kara otağda ağırlandı, altına kara keçe serilip ve kara koyun yahnisinden yedirilmiştir. Bu tavır karşısında çok içerlenen Dirse Han meseleyi hanımına anlatır. Hanımının tavsiyesi üzerine aç olanı yedirir, çıplak olanı giydirir, borçlunun borcunu öder, dağ gibi et yığdırır, göl gibi kırmızı sağdırır. Hanımı kuru çaylara su salar, dervişlere nezirler verir ve nihayetinde bir oğulları olur (Gökyay 2013: 32-48).

Yine Dede Korkut Hikâyeleri içerisinde Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek Boyu'nda da çocuksuzluk motifi işlenmektedir. Bay Büre, Bayındır Han'ın toplantısında oğlu olmaması hasebiyle ağlar. Soylu Oğuz beyleride bu durum karşısında el açıp dua ederler. Bunun üzerine Bay Bican Bey de “Dua edin benim de bir kızım olsun ve de kızımı Bay Büre'nin oğluna vereyim” der. Allah duaları kabul eder birinin kızı birinin oğlu olur (Gökyay 2013: 70-109).

Manas Destanı'nda da Cakıp Han'ın çocuğu olmamaktadır. Bu nedenle hayattan zevk alamaz, memnun kalmaz; “At binsem yanımda bakıp gezen yok, ölsem arkamdan babacığım diye ağlayacak çocuğum yok” diyerek üzüntüsünü ifade eder. Yine destanda geçen Cakıp'ın: “Ey Allahü Teâlâ kendini bana yâr et, Çıyrdı'nın rahminde bir erkek evlat var et” diyerek dua eder. Destanın ilerleyen bölümlerinde Cakıp Han'ın oğlu Manas doğar (Ögel 1993: 506).

Alpamiş Destanı'nda Alpın'ın Baybörü ve Baysarı adlarında iki oğlu olur. Ne var ki bu ikisinin de çocukları olmaz. Bu yüzden her fırsatta toplum tarafından

² Detaylı bilgi için bkz. Şakir İbrayev, Destanın Yapısı, (Akt. Ali Abbas Çınar), AKM Yayınları, Ankara,1998; Özkul Çobanoğlu, Türk Dünyası Epik Destan Geleneği, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.

aşağılanırlar. Sözcüleri gittikleri bir düğünde bunları kimse karşılamaz, önlerine yemeğin en kötüsü getirilir. Bu ve buna benzer hareketlerden rahatsız olan iki kardeş kırk gün tanıya yalvarırlar. Rüyalarına giren dervişten çocuklarının olacağını öğrenirler. Dervişin dediği çıkar ve zamanı geldiğinde Baybörü'nün bir oğlu bir kızı olur. Büyük bir ziyafet verilir. Derviş kimseye görünmez, sadece iki kardeşe görünür. Oğlana Hâkim Bek, kıza Kaldırkaç adını kor. Baysarı'nın da kızı olur. Derviş bu kıza da Ay Barçın adını kor. Baybörü ve Baysarı'ya Hâkim Bek'le Barçın'ın evleneceklerini, Hâkim Bek'in ileride bileği bükülmez bir yiğit (batır) olacağını söyler, gözden kaybolur. Ailelerin anlaşmasıyla Hâkim'le Barçın birbirine beşik kertme edilir (Doğan 1995: 1).

Görüldüğü üzere Türk destanlarında çocuk, çocuksuzluk konusu detaylıca işlenmiştir. Özellikle çocuksuzluk konusu Allah'ın bir gazabı olarak yorumlanmış, yapılan hayırlar, iyilikler ve yardıma gelen dervişler vasıtasıyla aile çocuğa kavuşmuştur.³

Halk anlatıları içerisinde halk hikâyeleri destanla mukayese edildiğinde göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk edebi mahsulleri olarak kabul edilip aşk, kahramanlık, aile gibi konuları işleyen (Alptekin 2005: 18) tür olarak kabul edilir. Bu nedenle çocuk, çocuksuzluk ve çocukla imtihan halk hikâyelerinde de çok fazla örnekle yer almaktadır. Halk hikâyelerinin daha ilk başında karşılaşılan ve anlatının daha sonraki aşamalarında da olayların akışında önemli bir rolü olan çocuksuzluk motifi vardır. Bu motif öncelikle bir yapı elementi olarak dikkat çekmektedir. Zira "Hazırlık Bölümü" diye adlandırılan ve hikâyenin üç büyük bölümünden biri olan bu kısımda söz konusu unsur, kahramanın ailesinin tanıtımını üstlenen en önemli faktörlerden biridir.⁴

Kirmanşah Hikâyesi'nde⁵ Tiflis şahı olan Hurşit Şah'ın çocuğu olmaz. Bir gün Tiflis halkı bir sünnet merasimi için izin istemeye geldiklerinde Hurşit Şah kendi çocuğu olmadığı için üzülür. Üzüntüsünü gidermek için veziri ile beraber gurbete çıkarlar ve bir su kenarında mola verirler. Burada onların yanına bir derviş gelir. Derviş, şahın çocuğunun olabilmesiyle ilgili şaha birtakım tavsiyelerde bulunur. Eğer bu tavsiyelere uyarsa çocuklarının olacağını söyler, sonra da kaybolur. Hurşit Şah, dervişin bütün tavsiyelerine uyar ve zamanı gelince bir oğlu olur.

Latif Şah Hikâyesi'nde Yemen şehrinin sultanı Gamsız Şah'ın bir gün berberine tıraş olurken saçına sakalına aklar düştüğünü fark eder. Bu yaşa kadar gelmiştir fakat çocuğu yoktur. Bu duruma çok müteessir olur ve veziri ile birlikte yollara düşer. Bir mola yerinde bunların yanlarına aksakallı bir derviş gelir. Derviş

³ Detaylı bilgi için bkz. Çobanoğlu, Özkul, Türk Dünyası Epik Destan Geleneği, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011; Naciye Yıldız, *Türk Destanlarında "Çocuksuzluk"*, Milli Folklor Dergisi, 2009.

⁴ Bkz. Nerin, KÖSE "Seyfölmülük Hikâyeleri ve Çocuksuzluk"
http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/nerin_kose_seyfulmuluk_hikaye_cocuksuzluk.pdf
(29.04.16)

⁵ Bu ve diğer hikâyelerin özetlerinin tamamı için bkz. Ali Berat Alptekin, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.

şahın derdini bilmektedir. Şah ve vezirine yemeleri için elma verir. Bu elmayı yiyen şahın ilerleyen zamanda çocuğu olur.

Adil Şah Hikâyesi'nde Horasan hükümdarı Turan Şah, adaletli ve vefalı birisi olmasına rağmen çocuksuzluk yüzünden dert çekmektedir. Daha fazla çocuksuzluğa dayanamayan Turan Şah'ı duası kabul olur ve pirin verdiği elmanın da yardımıyla şahın bir oğlu olur.

Yukarıda özet metinlerini vererek çocuksuzluk motiflerini örnekendirmeğe çalıştığımız hikâyelerini haricinde de Türk halk hikâyeleri içerisinde çocuksuzluk motifini işleyen çok sayıda hikâye vardır. Türk halk hikâyeleri içerisinde Tahir ile Zühre, Celal Bey, Elif ile Mahmut, Gül İle Sitemkâr, Adil Şah, Şah İsmail, Arzu ile Kamber, Asuman ile Zeycan, Kerem ile Aslı, Ali İzzet hikâyelerinin tamamında çocuksuzluk ve bunun çaresi olan motifler işlenmiştir.

Evlat ile İmtihan

Halk anlatıları içerisinde çocuk, çocuksuzluk ve bunların çözüme kavuşma motifleri sıkça karşılaşılan motifler olduğu bilinmektedir. Fakat bu anlatılarda evlat ile imtihan motifi görülmemektedir. Ebeveynin evladı ile imtihanı ya da hayırsız evlat motifi dini kaynaklı anlatılarda daha doğru bir ifade ile Kur'an-ı Kerim içerisinde geçen peygamberlerin hayatlarının geçtiği tahkiye edilmiş anlatılarda mevcuttur.

Peygamberler tarihinde tahkiye edilen ilk evlatla imtihan anlatısı Hz. Âdem ve oğulları Habil ve Kabil ile alakalıdır. Kur'an-ı Kerim'de bu olay Maide suresinin 27. ve 32. ayetleri içerisinde geçmektedir (DİB 2011: 122-123). Peygamberler tarihi içerisinde olay daha teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır. Habil ve Kabil olayının özeti şu şekildedir:

Rivayete göre, Âdem'in her batında iki olmak üzere ikiz çocukları dünyaya gelirdi. Birisi kız, diğeri erkek olurdu. O zaman ki din kurallarına göre aynı batından olanların bir biri ile evlenmesi haramdı; evvel gelen sonra gelen ile evlenirdi. Normal olarak Kabil'in kardeşi ile Habil'in, Habil'in kardeşi ile de Kabil'in evlenmesi icap ederdi. Ama Kabil kardeşi güzel olunca kardeşi ile evlenmek istedi de babası Âdem'i dinlemedi. Âdem da "Aranızda kurban adayınız. Hanginizinki kabul olursa o evlensin dedi." Habil'in koyun sürüsü, Kabil çiftçilikle uğraşıyordu. Habil koyunlarının içerisinde Hz. Allah'a kurban olabilecek en iyisini ayırdı; Kabil de ziraatından biraz çör çöp denilebilecek kısımları getirdi de semadan gelen bir ateş Habil'inkini alıp götürdü yaktı, yani kabul etti. Kabil'inkini kabul etmedi ve Kabil kendi kurbanının kabul olmadığını görünce, kardeşi Habil'e haset etti ve "Seni öldüreğim" dedi ve öldürdü. Hz. Âdem bunun üzerine Kabil'i kovdu (Bursalı 2011: 37-42; Köksal 2011: 50-55).

Peygamberler tarihinde tahkiye edilen bir diğeri olayda Hz Nuh ve oğlu Kenan arasındaki olaydır. Kur'an-ı Kerim'de bu olay Hûd suresinin 42. ve 47. DİB 2011: 243-244) ayetleri arasında geçmektedir. Peygamberler tarihi içerisinde olay şu şekilde özetlenmektedir:

Nuh peygamber ikinci olarak evlendiği Vâile adında bir hanımı vardı. Bu kadın önce iman etmiş ise de daha sonra, imandan ayrılmıştı. Hz. Nuh'un bu kadından doğan oğlu Kenan da Hz. Nuh'a iman etmemişti. Nuh peygamber, yüzyıllar boyunca kavmini iman ve hidayete davet ettiği hâlde, onlar inanmamakta ısrar ediyorlardı. Tufanın yaklaştığı sırada Hz. Nuh, son olarak kavmine, iman edip yaptığı gemiye binmelerini söyledi. Onlar ise "Bizi tufanla korkutuyorsun!" dediler. Bir vakit sonra tufanın alametleri görüldü. Allah, Hz. Nuh'a her hayvan ve kuştan birer çifti ve kavminden iman edenleri gemiye almasını emretti. Nuh peygamber sular yükselmeye başladığında, oğlu Kenan'ı bir köşede gördü. Babalık ve peygamberlik şefkati ile son bir defa daha bu asi evlada nasihat etti. İman etmesini söyleyerek buyurdu ki "Yavrucuğum, gel, bizimle beraber bin! Kâfirlerle beraber olma!" Oğlu cevaben "Ben, beni sudan koruyacak bir dağa çıkacağım" dedi. Nuh da "Bu gün Allah'ın merhamet ettiğinden başkasını, Allah'ın bu emrinden koruyacak kimse yoktur." dedi. Derken dalga aralarına giriverdi. O da boğulanlardan oldu (Bursalı 2011: 59-61).

Evlatları ile imtihan olan bir diğer peygamber de Hz. Yakup'tur. Diğer çocukları kardeşleri Yusuf'u kıskandıkları için ona zarar vermeye çalışmış ve böylece Hz. Yakup'u sıkıntılı hallere sokmuşlardır. Bu hadise Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Suresi'nde 10. ve 104. ayetler içerisinde tahkiye edilmektedir (DİB 2011: 255-265). Peygamberler tarihi içerisinde olay şu şekilde özetlenmektedir:

Kardeşleri Yusuf'u kıskandıkları için onu ortadan kaldırmak, öldürmek istiyorlardı. Çok güzel otlaklarda oynadıklarını, eğlendiklerini ve zaman geçirdiklerini söyleyerek Yusuf'un da kendileri ile birlikte gelmesi için babalarından müsaade istediler. Hz. Yakup, Yusuf'a baktı ve onun da kardeşleri ile gitmek istediğini anladı. Onu kırmak istemedi ve kardeşleri ile göndermeye rıza gösterdi. Sonra kardeşlerine dönerek "Yusuf'u alıp götürmeniz beni üzer. Siz ondan gafil olursunuz ve yalnız bırakırsınız da bir kurt gelip yer diye korkuyorum!" dedi. Bunu demesinin sebebi de Yakup'un (as) yakınlarında gördüğü bir rüya idi. Rüyasında bir dağ başında on kurdun ona saldırdığını içlerinden birinin onu koruduğunu ve yer yarılarak Hz. Yusuf'un içine düştüğünü görmüştü. Bu sebeple "Kurt onu yemesin!" demiş, onlar da "Biz onu koruruz. Koruyamazsak yazıklar olsun bize" diyerek babalarına teminat vermişlerdi.

Sonra Hz. Yusuf'u yanlarına alarak Medyen ve Mısır arasında Beytu'l-makdis bölgesine götürdüler. Burası kasabadan çok uzakta bir yerdi ve yollarının üzerinde bir susuz kuyu vardı. Gömleğini çıkardılar ve Hz. Yusuf'u bu kuyuya attılar. Yusuf'un gömleğini kana buladılar ve gece ağlayarak babalarının yanına geldiler. "Babacığım! Biz yarış yapıyorduk bu sebeple Yusuf geride kalmıştı bir kurt gelerek onu kaptı ve biz ancak gömleğini size getirebildik! Biz ne desek sen bize inanmazsın, ama işin doğrusu budur." dediler ve kanlı gömleği Hz. Yakup'un önüne bıraktılar. Hz. Yakup elbette onlara inanmadı ama yapılacak bir şey de yoktu. Onlara "Belli ki nefsiniz sizi kötü bir işe sürüklemiş! Bana da sabretmekten başka bir şey kalmadı. Bu anlattığınız şeye karşı ancak Allah'tan yardım istenir!" dedi ve onları Allah'a havale etti (Bursalı 2011: 161-168; Köksal 2011: 271-280).

Peygamber anlatıları içerisinde evlatla imtihan ya da hayırsız evlat motifinden farklı olan bir de “şartlı evlat” motifi bulunmaktadır. Bu motifi özellikle Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail’in hikâyesinde görüyoruz. Bu hadise Kur’an-ı Kerim’de Saffat suresinin 100. ve 109. ayetlerinde geçmektedir (DİB 2011: 496-497). Bu hadisenin özeti şu şekildedir:

Hız. İbrahim’in uzun yıllar çocuğu olmamıştı. Hız. İbrahim, ilerlemiş yaşına rağmen çocuğu olmayınca, Allah’a yalvarır ve bir evlat ister. Allah’ın lütfu ile bir oğlu dünyaya gelir. Çocuğu koşabilecek çağa geldiğinde, Hız. İbrahim bir rüya görmüşü; rüyasında kendisini oğlu İsmail’i boğazlama girişiminde bulunurken görüyordu. Pek ehemmiyet vermedi önce. Sonra bu rüyalar devam etti. Sonunda anladı ki, bu İlahi bir işarettir. İbrahim hanımına rüyasını ve niyetini anlatmadan, sadece oğlulu dağa gideceklerini söyledi. O da bir panayıra gidiyormuş gibi oğlunu güzelce giydirdi ve babasıyla beraber yola koyuldu. Belli bir yol kat ettikten sonra Hız. İbrahim, Hız. İsmail’e görmüş olduğu rüyayı anlattı ve İsmail tam bir tevekkül gösterdi.

Her şey tamamdı kurban merasimi için. Oğlunu şakağı üzerine yatırdı. Kesmek üzere bıçağı çıkardı. Ancak olanlar onu çok şaşırtmışı. O kadar bileyip ağzını keskinleştirdiğı bıçak kesmiyordu. Tam teslimiyet içindeki Hız. İbrahim’e “Rüyanın gereğini yerine getirdin.” şeklinde bir nida geldi. Bunu üzerine Allah tarafından gönderilen büyük ve gösterişli bir koç kurban edilmek üzere gönderilmişti (Bursalı 2011: 112-115; Köksal 2011: 186-191).

Ayrıca peygamberler tarihi içerisinde çocuksuzluk motifi Hız. Zekeriya’da görülmektedir. Kur’an-ı Kerim’de Âl-i İmrân (38-41) ve Meryem (5-11) surelerinde geçmektedir. Hız. Zekeriya’nın yaşı çok ilerlemiş fakat çocuğu olmamıştı. Bunun üzerine dua eder ve oğlu Yahya dünyaya gelir (Bursalı 2011: 345-351; Köksal 2011: 292-294).

Sonuç

Çocuk ve çocuksuzluk insanlığın en önemli meselelerinden biri olmuştur. Soyun devam edebilmesi için çocuğa ihtiyaç vardır. Toplumlar için ehemmiyetli olan bu konu doğal olarak mitolojik dönemlerden günümüze kadar çeşitli halk anlatılarında yansımalarını bulmuştur. Özellikle destan ve hikâye türünde karşımıza çıkan bu anlatılarda çocuk, çocuksuzluk ve bunun çözümü olan motifler işlenmiştir.

Büyük bir arzu ve istekle elde edilen çocuğun bir imtihan vesilesi olması özellikle dini kaynaklı anlatılar olarak nitelendireceğimiz peygamber kıssalarında sıkça karşımıza çıkmaktadır. İnsanlığın örnek şahsiyetleri olarak kabul gören peygamberlerin evlatlarının onlar için bir imtihan vesilesi olduğu görülmektedir. Hız. Âdem’in oğlu Kabil kardeşi Habil’i öldürerek hem yeryüzündeki ilk kanı akıtmış hem de babasını çok üzümüştür. Neticesinde Hız. Âdem tarafından kovulan Kabil aile için bir üzüntü kaynağı ve imtihandır. Hız. Nuh’un oğlu Kenan’ı ile olan imtihanında oğul babasına inanmamakta, iman etmemekte ve gemiye binmeyerek isyankâr vaziyete düşmektedir. Yusuf kıssasında ise kardeşleri Hız. Yakup’un

Yusuf'u kendilerinden daha çok sevdiğini düşünmektedirler. Bu haset içerisinde kardeşleri Yusuf'u öldürmeye en azından bir kuyuya atarak yok etmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu durum Hz. Yakup için bir imtihandır. Hz. İbrahim'in Hz. İsmail'i kurban etmeye teşebbüs ettiği kıssada hayırsız evlat motifi değil şartlı evlat motifi dikkat çekmektedir. Yaratıcı hem babayı hem de evladı imtihan etmektedir. Hz. Zekeriya'nın kıssasında ise imtihan değil çocuksuzluk motifi işlenmiştir. Yaşı çok ilerlemiş olmasına rağmen Yaratıcıya dua eden Hz. Zekeriya'nın çocuğu olmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALPTEKİN, Ali Berat (2005), Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- BAYAT, Fuzuli (2006), Oğuz Destan Dünyası – Oğuznamelerin Tarihi, Mitolojik Kökenleri ve Teşekkülü, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- BURSALI, M. Necati (2011), Peygamberler Tarihi, Çelik Yayınevi, İstanbul.
- ÇOBANOĞLU Özkul (2011), Türk Dünyası Epik Destan Geleneği, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Dede Korkut Hikâyeleri (2013), Haz. Orhan Şaik GÖKYAY, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- İBRAYEV, Şakir (1998), Destanın Yapısı, (Akt. Ali Abbas Çınar), AKM Yayınları, Ankara.
- KAYA, Doğan, “Alpamış Destanı”, 1995 Dünya Hoşgörü-Manas-Abay Yılı VII. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri ve Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildirileri, Hoca Ahmet Yesevi Vakfı Yayınları İstanbul, 1996.
http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/dogan_kaya_alpamis_destani.pdf
(08.05.2016)
- KOCA, S. Kürşad & UĞURLU, Serdar, “Dede Korkut Hikâyelerinden Hareketle Türk Kültüründe Erkek Evlat Olarak Oğul Kavramı”, Akademik Bakış Dergisi, Sayı 22, Ekim-Kasım- Aralık-2010, ss. 1-10.
- KÖKSAL, M. Asım (2011), Peygamberler Tarihi, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- KÖSE, Nerin, “Seyfölmülük Hikâyeleri ve Çocuksuzluk”
http://turkoloji.cu.edu.tr/HALK%20EDEBIYATI/nerin_kose_seyfulmuluk_hikaye_cocuksuzluk.pdf (29.04.2016)
- Kur'an- ı Kerim Meâli (2011), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin (1993), Türk Mitolojisi C.I, TTK Yayınları, Ankara, 1993.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1995), Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, Ankara.
- SAYAR, Sait, “Destanlardan Günümüze Çocuksuzluğun Dini, Toplumsal Ve Bireysel Boyutları”, Studies Of The Ottoman Domain, Cilt:5, Sayı:9, Ağustos 2015, ss. 68-87.